

Egy barátság forrásvidékei

Emlékezés Végh Györgyre

1. Tizennyolc éves koromban, 1943 januárjában, a *Vigilia* hasábjain találkoztam először Végh György nevével. Verse, a *Téli számadás* elvarázsolt, magával ragadott, amikor a negyedik háborús tél egyik ködszürke délutánján, asztalomon a matematikai feladatokat és a fordítási gyakorlatokat félretolva, végigolvastam a nyolcvannyalc sorból álló költeményt.

Sötét az ég, de mégse hull a hó,
az első tél, mely nem hozott havat,
négy éve már az első tél talán.
Sötét a tél s fehér tüzét az ég
nem gyújtja föl többé nekünk soha.
Zoltán már messze vagy, jaj, messze vagy,
mint ifjúságunk tarka álmai,
miként a hó, gyermekkorunk hava.
Ott élsz most Váradon, hol hajdanán
A dyt lesték az esti csillagok,
s Annáról álmodott Juhász Gyulánk,
ott élsz, s még egy lapot sem írsz, hogy élsz.
Elhagytam, lásd a cifra rímeket,
a játszi dallamot s bűvös zenét,
minek? szavam már régen egyszerű
s kevés, mint aggoké és bölcseké.
Tehozzád írtam első versemet:
„Hófúttá pesti utcán” szállt a hó,
s reánk hullatta kék havát az ég
és boldog mámorát az ifjúság.

Így indul az ifjúság elmúlását panaszoló, Hegedűs Zoltánnak ajánlott, elégikus hangulatú költemény, és én azt éreztem, hogy nem olvastam még verset, amely ennyire kifejezte volna egész belső világomat, hangulataimat, érzéseimet, nosztalgiaimat. Én is meghitt baráti kapcsolatokra vágytam, a jelenből én is a gyermekkorba kíváncsoztam vissza, amelynek rég elfelejtett lelki tájai most kezdtek újra felszínre kerülni és vonzó fényben felragyogni bennem. A csodára várás nyugtalanságát, a szellemi mámor vonzását is ismertem, és olyan tragikus hangulatú, titokzatos végű szerelmeket szerettem volna én is átélni, mint amilyenről a *Téli számadás* jelképeiben vall a költő:

A „Havas éjszakák” szelíd havát
Millával lested már és nem velem,
s jaj, szőke ifjúságunk Eszterét
máglyára küldtük egy víg hajnalon.
Azóta Eszter korma hull reánk,
a szőke Eszter barna korma hull

*szelíden, könnyedén, miként a hó,
s egy éjszakán örökre eltemet.
Ki ás ki majd e barna hó alól?
Ott pusztulunk hazátlan, névtelen,
miként új Pompeji új foglyai,
s dalunk, dalunk többé kinek se kell...*

Miközben a magam érzéseit ismertem fel a vers olvasása közben, irigyeltem is a költőt, hogy ifjúságát siratva, milyen sok mindenre tud már visszaemlékezni, amik nekem még nem adattak meg, amiket én még nem éltem át. Csodáltam elfogulatlan biztonságát, hogy nyíltan és egyértelműen fejez ki olyan érzéseket és hangulatokat, amelyek bennem még csak formátlanul gomolyogtak.

A magam életének a költő sorsával való összehasonlítását azért éreztem jogosnak, mert a vers alapján biztos voltam abban, hogy a *Téli számadást* fiatal költő írta. Akiben ilyen erős a tiltakozás az ifjúság elmúlásával szemben, az csak fiatal lehet, annak minden panaszja és lemondó megnyilatkozása arról árulkodik, hogy még nagyon sokat vár az élettől, még sok jót szeretne kapni hűséges barátoktól és hozzá vonzó, szép szerelmes lányoktól.

Végh György versében a velem egykorúak életvágyának, reményeinek, nosztalgiainak és szorongásainak tökéletes kifejezését véltem megtalálni, és ez az érzés sajátos nemzedéki öntudattal töltött el, mert a minden idők legfiatalabbjaihoz hasonlóan én is úgy gondoltam, hogy életről, halálról, szerelemről és a világ minden egyéb dolgairól mi másféle élményeket őrzünk magunkban és más mondanivalókat tartogatunk embertársaink számára, mint a nálunk korábban született generációk tagjai.

De minél inkább személyes ügyemmé vált mindaz, amit a költő a *Téli számadás*-ban megfogalmazott, annál erősebb hiányérzetem támadt amiatt, hogy Végh Györgynek csak a nevét és egyetlen versét ismerem, holott mindent szerettem volna tudni róla: hol él, hogyan él, milyen a valóságban, valóban olyan fiatal-e, amilyenek verse alapján gondolom.

A tanári könyvtár vezetőjének segédkezve nyomozni kezdtem Végh György után, és a *Vigilia* korábbi számaiban meglehetősen sok írására rá is találtam. Verseiből sok mindent megtudtam életéről, múltjáról, addigi sorsának alakulásáról is.

Árvaság, magány, szerelemvágy, a korai elmúlástól való félelem motívumai váltakoztak akkori lírájában, és ha egy-egy fordulatán meg is lehetett érezni Reviczky, Kosztolányi vagy Dsida Jenő hatását, mégis a maga világát fejezte ki, nyílt szavakkal szólva érzéseiről, gondolatairól, a jövőjét illető rossz sejtelméről:

*Most húsz éves vagyok, de két karomban
nem voltak még a lányok boldogok,
pedig talán harminc éves koromban
már élni sem fogok.*

Amikor azt is fölfedeztem, hogy Végh György rajongással ír azokról a pesti és budai városrészekről, amelyekhez én is vonzódtam, még közelebb kerültem költészetéhez. Szerettem gyermekkorom és ifjúságom kopár és szegényes környezetét, a józsefvárosi utcák, terek, régi udvarok és műhelyek világát. Sokat kóboroltam a pesti és budai utcákon, tereken, rakparton és vasúti töltések alatt, jártam parkokban, ligetekben, piacokon, ismertem a temetőket, hosszú villamosutazások során a városszéli tájakra is eljutottam, és néha már a város felszín alatt rejlő arculatát, a jelenben is tovább élő múltját is látni véltem. Lelkesen olvas-

tam Krúdy pest-budai környezetben játszódo novelláit, Kosztolányi és Tóth Árpád nagyvárosi ihletésű verseit, de Végh György költeménye, a *Budapest köszöntése* ismét úgy érintett, mint egy saját személyemnek szóló, legtitkosabb érzéseimet felszabadító üzenet:

*A Baedeker Pestjét nem ismerem,
nem az a Budapest az én hazám,
a Mátyás-templomot s a Citadellát
bámulja csak az idegen kíváncsi!
Nekem többet jelent a Sándor-utca,
a szobros Múzeum-kert Berzsenyimmel,
Arany Jánossal és Kazinczyval –
többet az Angyalföld s a Népliget,
a Makk-hetes Csikágója s a villák
gyülekező helye, a Rózsadomb.
A Farkas-rét s a rombadőlt Tabán,
Az Erzsébet-híd csöpp japáni kertje
mind-mind egy-egy parányi ékköved,
ó Városom, fenséges-nagy Királynóm.*

Az érettségi után az egyetem bölcsészeti karára iratkoztam be, majd még a nyári szünetben végigolvastam Végh György verseskötetét, a *Havas éjszakák*-at, a gyermekkor emlékeit felidéző prózai művét, a *Csillagos királylány*-t, lírai följegyzéseit, a *Pillangós őszök*-et, formabontó, szatirikus önrónikus könyvét, az *Auguste Corbeille csudálatos kalandjai*-t, valamint azokat a kritikákat is, amelyeket könyveiről írtak. Nagy önbizalmat adott, hogy a bírálatok alapján igazolva érezhettem lelkesedésemet: Végh György lírájában és prózai írásaiban új hangot vélt felfedezni a korabeli kritika. „Legegyénibb verseiben – írta Makay Gusztáv a *Diáriumban* – egy nagyon fiatal, finoman érzelmes és álmódzó költő önti ’tisztá vágyakozásait’ szépen stilizált képekkel és metaforákkal átszótt nyelvbe és a varázsos dallamosság köntösébe.” A *Pillangós őszök*-et így köszöntötte a *Sorsunkban* Tűz Tamás: „Íme egy költő, aki színes dallamokkal és dallamos színekkel játszik, mint egykor Shelley csörgő kavicsokkal s vízen lebegő papírcsónakokkal. Mily üdítő, felhőt és könnyet oszlató látvány. Akár egy gyermek vagy egy virágos rét: örökké időszerű.” Vajda Endre a *Vigiliá*-ban Végh György líráját elemezve azt írta, hogy „a bűcsű tüzétől égnek a nagy versek ódai fellobbanásai és elégiikus panaszai, meghíften lemondó, játékos ujgyakorlatai. Nem csekély feladat, büszkeség és merészség kell hozzá. Az, amit Nietzsche *Sternenmoral*nak nevezett.”

2. Nemes Nagy Ágnes azt írja Áprily Lajosról szóló esszéjében, hogy „az első költőt, akivel életünkben találkozunk, a véletlen adja. A másodikat, harmadikat, a századikat már választjuk . . . De az elsőért még bizonyosan nem vagyunk felelősek.”

En szinte napról napra készültem az általam választott első költővel való találkozássra, de ehhez az alkalomhoz a véletlenszerűség illúziójára is szükségem volt. Az egyetemen Horváth János, Thienemann Tivadar, Zsirai Miklós előadásait hallgattam, a XVI. századi magyar költészetből, finnugor nyelvтанból és a germán nyelvemlékekből kollokváltam, de érdeklődésem látószögéből egy pillanatra sem vesztettem el a *Téli számadás* költőjét.

Végre 1944 szeptemberében, egy napfényes délelőtt üzenetet kaptam verseket író és újságírással próbálkozó osztálytársamtól, hogy este Hegedűs Zoltánékat látogatja meg, tartsak vele, mert Végh György is ott lesz, vele is megismerked-

hetem. Barátom bizonyára a költőnek is örömet akart szerezni azzal, hogy bemutatja neki egyik lelkes ifjú olvasóját.

Azon a napon, amikor fölmentünk Hegedűs Zoltánék Rákóczi úti otthonába, szüneteltek a légitámadások, sőt a szó tágabb értelmében is a szélcsend jeleit véltük érzékelni. Akkor már mindenki arról beszélt, hogy közeli fordulat előtt állunk, hogy rövidesen béke lesz, és az ország további szörnyűségek és gyalázatok nélkül fog végre kivergődni a háborúból.

Hegedűs Zoltánék kedvesen fogadtak (akkor persze már azt is tudtam, hogy a *Téli számadás*-ban megszólított barát is költő, akinek *Szamosháti ősz* címmel jelent meg kötete), Végh György pedig olyan volt, amilyennek versei alapján képzeltem (vagy csak a találkozás pillanata sugallta azt az érzést, hogy *mindig ilyennek* gondoltam?), fekete hajú, barna szemű, villanó tekintetű, diákosan nyurga fiatalember.

A mosolya arról árulkodott, örül annak, hogy egy tizenkilenc éves fiú azért akar vele megismerkedni, mert rajong a verseiért, de némi gyanakvás is volt a tekintetében, mintha attól tartott volna, hogy csak baráti ugratásról van szó, amelynek jól betanított médiuma áll előtte.

A költő hívására és a háziak biztatására néhány hét múlva újra becsöngettem Hegedűsék otthonába, ahol Végh albérlőként lakott, és amely akkor már (mint évek múlva megtudtam) üldözött íróársak, Zelk Zoltán és Somlyó György búvóhelye is volt. Második látogatásom során azt a lányt is megismerhettem, akit Végh verseiben Yvette-nek nevezett, majd hármásban sétáltunk az elsötétített Rákóczi úton és a még sötétebb mellékutcákban, a Klauzál tér környékén. Végh Györggyel egyre távolibb és merészebb irodalmi terveket szőttünk, mintha nem egy ostromra készülő, pusztulásba rohanó városnak lettünk volna a lakói.

Aztán egy időre megszakadt a kapcsolatunk. Csakhamar az én korosztályomat is elérte a bevonulási parancs. Tagja lettem az egyik egyetemi karhatalmi alakulatnak, amely később beleolvadt az ellenállási mozgalomhoz tartozó Tánccsicszázalójba. Az ostromot annak a józsefvárosi bérháznak az óvóhelyén éltem át, ahol a szüleimmel laktam, majd öt hónapig hadifogoly voltam Gödöllőn, illetve Cegléden. Végh György is Pesten vészelt át az ostromot, az óvóhelyről fölkerülve összeházasodtak Yvette-vel, aztán Debrecenbe utaztak, ahol néhány hónapot töltöttek.

3. Arra már nem emlékszem, hogy 1945 őszén hol találkoztam össze Végh Györggyel. A bölcsészeti kar Múzeum körüti épületében, a Széchényi Könyvtár folyosóján, az Egyetemi Könyvtár kölcsönzőjében vagy a Kálvin téren, a Kecskeméti utcában, a Károlyi kertben, a Ferenciek terén? Ezekben a helyeken ugyanis Végh György (bár sohasem volt egyetemista) nagyon gyakran megfordult. Benézett az egyetemre, könyvtárakba, könyvesboltokba, antikváriumokba és az akkor már újra megnyílt eszpresszókba. Mindig volt valami elintézni valója, mindig keresett valakit vagy érdeklődött valaki felől.

Az biztos, hogy a háború utáni első karácsony másnapján már egy Molnár utcai bérház harmadik emeleti lakásának könyvekkel zsúfolt, kis méretű és mérsékelten fűtött szobájában ültem, ahol Végh György albérlőként lakott a feleségével. Az előző év őszen félbeszakadt beszélgetést úgy folytattuk tovább, mintha semmiféle zavaró körülmény nem jött volna köze, sőt úgy éreztük, hogy terveinket most lehet majd igazán megvalósítani.

Olyan folyóiratról beszéltünk, amelyet gyerekek számára szerkesztenénk, amelyben Vörösmarty, Arany, Petőfi, Kosztolányi, József Attila, Weöres Sándor verseit, Móricz Zsigmond állatmeséit közölnénk, és amelynek hasábjain nem adnánk teret dilettánsok munkáinak, gyerekek számára írt gügyögéseinek, idéltlen mókázásainak, kicsinyes tanulságokra kihegyezett példázatainak.

A második világháborút követő első esztendőkről többen megírták már, hogy a gyors megvalósulások időszaka volt. Néhány héttel karácsonyi beszélgetésünk után „főmunkatársi” minőségben már össze is állítottam annak a gyereklapnak az első számát, amelynek körvonalait Végh Györggyel közösen dolgoztuk ki. Egy ötödéves teológus szerzett lapengedélyt, papírt és pénzt a vállalkozáshoz, a cserkészek újjászülető (és rövid időre újjászerveződő) szövetségében. Az impreszszumban az ő neve szerepelt felelős szerkesztőként, a cserkészettel kapcsolatos közleményeket is ő adta le, de a lap szépirodalmi anyagának összeállítását teljesen rám bízta. Verseskötetektől, antológiákból, népmese-gyűjteményekből válogattam. A népmesékhez, népdalszövegekhez, népi mondókákhoz Csikós Tóth Andrástól, a versekhez Szántó Piroskától kértem és kaptam rajzokat. Végh György *Borsóbálint Ködfalónál* című meseregényét folytatásokban közöltük. A lap harmadik számában egyebek mellett még közreadtuk Szántó Piroška remek illusztrációjával Weöres Sándor *Három veréb* című versét, de a lap névleges szerkesztője a továbbiakban már nem tudta előteremteni a nyomdai előállítás költségeit.

A rövid életű gyereklap megszűntével azonban nem szakadt meg kapcsolatom Végh Györggyel. Sőt, életkörülményeinek megváltozása következtében még gyakrabban voltam vele együtt.

1946 tavaszán a Veres Pálné utcába költözött, a régi szerb templom közelében vett ki albérleti szobát. A házassága felbomlott, beleszeretett egyik évfolyamtársnőmbé (akit verseiben, diákkori szerelmére emlékezve nevezett Eszternek). Az új szerelem lázas izgalommal töltötte el. Ez volt az első olyan érzelmi ügye, amelyet a szenvedély hófokán élt át, amelyért meg kellett szenvednie, mert csak hamar kiderült, hogy szerelme nem kívánja sorsát az ő életéhez kötni.

Amikor július közepén előkerült Izsák községből, ahol az írószövetség nyaralattási akciója keretében töltött néhány hetet, kezembe adott egy harminc versből álló gyűjteményt, amelynek minden darabja a reménytelen szerelem fájdmáról szólt, és amely kötetbe rendezve, *Eszter könyve* címmel meg is jelent karácsonyra az Egyetemi Nyomda kiadásában. „Vargha Kálmánnak mint e könyv első olvasójának piruló félnkséggel Végh Eszti” – írta a nekem átadott példányba a tréfás dedikációt. Ezeket a verseket az öngyógyítás szándékával írta, mert azt remélte, ha kimondja fájdmát, már könnyít is magán, már némi távlatot kap kudarca. De nem így volt, valójában sohasem tudta magában végérvényesen lezárni az Eszter-ügyet. A csalódás után újra ifjúkora társtalanságának, magányának, árvaságának érzése tört rá, de sokkal gyötrelmesebben, mint korábbi éveiben.

A Veres Pálné utcai albérleti otthonából minden reggel már korán elrohant. Járt a belvárosi utcákat, kereste barátait, benézett az Egyetemi Könyvtárba Gerézi Rabánhoz, a *Diárium* szerkesztőségébe Kulcsár Adorjánhoz, az Egyetemi Könyvesboltba Birkás Endréhez, aztán a délelőtti órákat már többnyire a bölcsészeti kar épületében töltötte, mint néhány hónappal korábban, amikor még Esztert kereste, Eszterre várt, Eszterrel találkozott az egyetemi előadások szüneteiben.

Hat évvel volt idősebb nálunk, de leckekönyv nélkül is közénk tartozott, a mi életünket élte. Ez persze nem azt jelentette, mintha végigülte volna a professzorok óráit, mintha jegyzeteket készített volna, de életerének központja a bölcsészkar volt, ahol abban az időben mindig történt valami figyelemre méltó. Az egyetemen folyó élet sohasem volt olyan „nyitott” és mozgalmas, mint a háborút követő és az általános megmerevedést megelőző esztendőkből. Mi bölcsészek is sokkal több időt töltöttünk az egyetem falai között, mint az előtűnk végzett és az utánunk következő nemzedékek. Egymást váltották az ankétok, tanácskozások,

vitaülések, világnézeti szemináriumok, továbbképző tanfolyamok, szabadegyetemi előadások. Végzett hallgatók szívesen tértek vissza előadni, vitatkozni, tovább tanulni. Az oktatási reformok megvitatásába a hallgatókat is bevonták, és mi is javaslatot tehattünk, hogy a kar kiket hívjon meg előadónak. Benedek Marcell, Füst Milán, Zolnai Béla, Komlós Aladár, Baránszky Jób László, Keresztury Dezső ezekben az években kapcsolódott be az egyetemi oktatásba. Közreműködésük révén az egész egyetemi irodalomoktatás közelebb került az élethez, az élő irodalomhoz, az irodalomtudomány újabb áramlataihoz.

1946 szeptemberében Waldapfel József, még mint egyetemi magántanár elhatározta, hogy felújítja Négyesy László *Magyar stílusgyakorlatok* című szemináriumát, amely a század elején a bölcsészek önképzőköre volt, ahol a későbbi nyugatosok vívták első irodalmi csatáikat. Meg is hívta a régi stílusgyakorlatok résztvevői közül Laczkó Gézát és Rédey Tivadart, akik formás előadásban elevenítették fel egyetemi emlékeiket. A szeniori teendők ellátásával engem bízott meg Waldapfel, nekem kellett a szemináriumok műsorát összeállítanom, a bemutásra kerülő versekhez, novellákhoz, tanulmányokhoz bírálókat, hozzászólókat, vitapartnereket szereznem.

Csakhamar kiderült, hogy minden második bölcsész titkos költő, és ha nem válogattunk volna szigorúan a jelentkezők között, a műkedvelő tanárjelöltek munkái elárasztották volna a stílusgyakorlatok műsorát. Én viszont a Végh Györgyhöz fűződő baráti kapcsolatom révén ismertem már minden fiatal íróat, és arra törekedtem, hogy azoknak biztosítsak fórumot, akik új, eredeti, érdekes írásokat hoznak, függetlenül attól, hogy egyetemisták-e még, vagy korábban azok voltak-e. Nem csoda, hogy a hallgatók a bölcsészkar legnagyobb tantermét töltötték meg, amikor olyan írók nyomtatásban még meg nem jelent új műveit hallgatták, mint Szabó Magda, Mándy Iván, Végh György, Somlyó György, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Vidor Miklós, Rába György, Nemeskürty István, Darázs Endre, Lakatos István vagy Rubin Szilárd. A kritikusok közül Rajnai László, Szabó Ede, Pándi Pál meg én szerepeltünk a leggyakrabban.

Az írók többsége hétről hétre eljárt a stílusgyakorlatokra, szereplésük nem korlátozódott arra az alkalomra, amikor a hirdetőtáblán kifüggesztett műsorban is szerepeltek. Végh György egyetlen összejevetelt sem mulasztott el, és amikor szerepet is vállalt, mindannyian csodálkoztunk választásán. Nem verssel lépett a közönség elé, hanem olyan szenvedélyes hangú vitairattal, amelyben azzal vádolta a mindenkori közönséget, hogy csak a reflektorfényben lévő tehetségekkel törődik, azokat olvassa, azokról beszél, azoknak a műveire figyel, akik körül nagy a hírverés, a többit hagyja észrevétlenül elpusztulni, elfelejtődni.

Mik voltak ennek a megnyilatkozásnak az indító okai? A huszonhét éves Végh György előzetes védekezése volt ez már a később bekövetkező mellőzésekkel szemben? Az biztos, hogy mindaz, amit a stílusgyakorlatok hallgatói előtt elmondott, szívügye volt, azt vallotta, hogy azok között az írók között, akiket egy-egy irányzat második vonulatában helyezett el koruk tudata vagy a későbbi idők irodalomtörténetírása, jobb sorsra érdemes, kiemelkedő tehetségek vannak. Engem is arra figyelmeztetett, hogy ne mindig Móricz, Kosztolányi, Krúdy könyveit nyúzzam, olvassak több Lovik Károlyt, Csáth Gézát, Színi Gyulát, Cholnoky Viktort, Cholnoky Lászlót, Török Gyulát. Már ebben az időben gyűjteni kezdte az antikváriumok mélyén fellelt és könyvtárakból kölcsönzött régi, elfeledett kötetekből azokat a verseket, amelyekből élete sokkal későbbi időszakában a századvégi költők kétkötetes antológiáját állította össze.

A stílusgyakorlatok lelkes időszakában úgy látszott, hogy a gyerekek számára indítandó folyóirattal kapcsolatos régi elképzeléseink újra időszerűek lesznek. Pap László, a Bibliotheca Könyvkiadó fiatal igazgatója azt üzenté Végh György-

nek, hogy gyereklapot akar indítani, és az ő ötleteire is kíváncsi. Végh engem is magával vitt a megbeszélésre, ahol hármashban ki is dolgoztuk egy havonként háromszor megjelenő gyereklap terveit. Az 1947 tavaszán induló lapnak *Hüvelyk Matyi* lett a címe, és csakhamar a pedagógusok szakszervezetének irányítása alá került. A szerkesztőket is ez a testület jelölte ki. A mi elképzeléseinkre a továbbiakban nemigen volt senki sem kíváncsi, eredeti terveinkből nem sok valósult meg, de három éven át szorgalmas munkatársai voltunk a *Hüvelyk Matyinak*. Én a „kis lexikon” című rovatot vezettem, Végh György pedig verset, mesét, verses ábécét, meseregényt írt a lapba, külföldi újságokból cikkeket, híreket fordított.

Azt hiszem, Végh György számára nagyon fontos volt a *Hüvelyk Matyiban* való közreműködés, leleményességét, játékos hajlamait, a mesés elemekhez való vonzódását élhette ki a gyerekeknek szóló írásokban. Azt viszont még egyikünk sem tudta, hogy a gyermekirodalom gyakorlásában való folyamatosság azért is hasznos számára, mert majd később, a kulturális élet megmerevedése idején ez a műfaj fogja pusztá létét biztosítani és íróságát megőrizni jobb időkre.

Magunk között gyakran szidtuk a lap szerkesztőit, engem különösen az bosszantott, hogy miközben egyre „korszerűbb”, azaz a politika napi igényeihez igazodó írásokat követeltek tőlünk, szemléletben, ízlésben, stílusban egyre jobban visszasüllyedt a lap a régi, érzékeny gyermekújságok színvonalára. Szívesen idézem fel viszont a *Hüvelyk Matyival* kapcsolatban Végh Györggyel való hosszú gyaloglásaink emlékét. Hétenként legalább kétszer útnak eredtünk az egyetem környékéről a Váci útból nyíló Kádár utcába, ahol a lapot előállító nyomda működött, majd a megbeszélések után visszagyalogoltunk a Múzeum körútra vagy a Károlyi utcában lévő kis Darling presszóba, amely 1946-tól baráti körünk állandó találkozóhelye volt.

Sok emberrel Végh György ismertetett meg, sok író életviteléről, családi és egyéb kapcsolatairól tőle hallottam először fontos és hiteles információkat, holott nem volt anekdotázó típus. Az irodalmi élet az ő barátsága révén vált számomra jól érzékelhető, természetes és áttekinthető közzé.

Korábban is láttam már egy-két nagyértékű, gazdag egyéni könyvtárat, de Végh György polcokra, asztalokra, szekrények tetejére, székekre és ablakmélyedésekbe halmozott, a mindenkori anyagi és térbeli lehetőségeit messze felülmúló gyűjteményeiben a dzsungelszerűség látványa volt lenyűgöző és a biztonság, ahogy a könyvek gazdája az áttekinthetetlennek látszó könyvtömegben mindig kiismerte magát, ha beszélgetés közben meg akart mutatni valamit, ha valamire fel akarta hívni látogatója figyelmét.

Alapvizsgára készülve, Eckhardt Sándor Balassi-könyvében a költő egyik megdöbbentő vallomására figyeltem fel: „Forr, gerjed elmémre, mint hangya fészke sok új vers mint sok hangya”. Pontosabban és kifejezőbben nehéz lenne leírni a költői alkotás, az ihlet folyamatát. Mint hangyák a boly körül, úgy bukkannak fel a költőben versírás közben a képek és tódulnak nyüzsögve a tudat felszínére.

Balassi szövegétől megmámorosodva elhatároztam, hogy disszertációt fogok írni arról, miként vallottak és vallanak a múlt és a jelen magyar írói a művészi alkotás titokzatos folyamatáról. Tervemmel nem az egyetem valamelyik professzorához siettem, hanem Végh Gyögyhöz, a Veres Pálné utcába. Óbelőle nem váltott ki olyan határtalan lelkesedést az ötletem, mint belőlem, de könyvei közül nyomban leemelte azt a kettőt, amelynél megelőzőbbet ma sem tudnék ajánlani, ha valaki hasonló témát választana. Az egyik Kosztolányi *Ábécé*-je volt, a másik Weöres Sándor disszertációja, *A vers születése*. Odaadta még Mátrai

László *Élmény és mű* című könyvét is, hozzátéve, hogy ez nem magyar szerzőkről szól, de munkám alapozásához ezt is ismernem kell.

Abban csakhamar megegyeztünk, hogy az elmúlt korok írói vallomásainak összegyűjtése csak idő és szorgalom kérdése, de meg kellene szólaltatni az élőket is. Alkotáslélektani kérdésekről úgysem vallatták még módszeresen a jelen íróit.

Azt terveztem, hogy a nagy múltú Bölcsészkör égisze alatt előadássorozatot szervezek „A mű születése” címmel. A sorozat keretében legjobb íróink mondanák el a műalkotás létrejöttével kapcsolatos tapasztalataikat. Az előadások szövegéből antológiát lehetne összeállítani, annak alapján írnam meg a disszertációm. A könyv végül nem született meg, a disszertáció sem készült el, de az alkotáslélektani vallomások első sorozata elhangzott az egyetemen. Déry Tibor, Vas István, Rónay György, Devecseri Gábor, Pilinszky János* előadását nagyszámú, érdeklődő közönség hallgatta végig a bölcsészeti kar legnagyobb tantermében.

Természetesen Végh Györgyöt is biztattam, tartson előadást műveinek születéséről. Úgy éreztem, hogy neki most nagyon sok mondanivalója lehet erről a kérdésről, tavasszal élete legnagyobb érzelmi viharát élte át, most pedig már az ugyanabból az élménykörből született verseinek szedését javítja. A szerelmi fel-lángolást kiváltó mozzanatok, valamint csalódásának történetét többször is elmesélte már, a kész versek szövegei is itt álltak előttem, engem viszont a metamorfózis folyamata érdekelt volna a legjobban: miként jöttek létre örömből, szenvedélyből, szenvedésből és kudarcból verseinek sorai és strófái.

Az előadás megtartását nem vállalta, de 1946 karácsonyán megírta nekem az *Eszter könyve* létrejöttének előzményeit. Két napon át dolgozott a levélen, amely harmincnycolc nyomtatott lapot töltött ki, amikor három és fél évtized után végre megjelenhetett *Széljegyzetek egy szerelemhez* címmel a Magvetőnél kiadott ön-életrajzi művében.

Annak idején, amikor Végh György levelét végigolvastam, némi csalódást éreztem, mert alkotáslélektani érdeklődésemet nemigen elégítette ki a költő vallomása. Több szó esett levelében a szerelem örömeiről és kínjairól, mint a versek születéséről. Ma persze tudom, hogy amikor látszólag kevesebbre vállalkozott, mint amire számítottam, az ő figyelme terelődött fontosabb dolgok felé. A maga kárán a vonzások és választások, a szenvedélyek és elfogadások, a ragaszkodások és elszakadások indulatainak a törvényeit szerette volna jobban megérteni.

Hitt abban, hogy aki egész gyermekkorában árva volt és magányos, annak kétszeresen is joga van a mindenért kárpótló, boldog szerelemre.

* Pilinszky előadásának a kézírata megmaradt az író hagyatékában és Jelenits István közölte az Új Írás 1983. évi decemberi számában. (*Szerk.*)